

Майк Йогансен

17 ХВИЛИН

Електронна бібліотека української літератури

Майк Йогансен. *17 Хвилин*.

Підготовка, набір і редакція тексту: Ростислав Мельників

Електронне форматування: Максим Тарнавський

Збірка оповідань *17 хвилин* появилася в 1925 році. Йогансен М. *17 хвилин. Оповідання*.

Харків: Книгоспілка, 1925. 40 с. Наклад: 10,000.

Зміст:

[Ленінська картка \(Св.Рено\)](#), с.3-13.

[Гнилизна](#), с.15-22.

[Рахунок](#), с.23-31.

[Сімнацять хвилин](#) (Новела), с.33-39.

Твори подаються за першодруком. Збережено лексичні, стилістичні та правописні особливості авторського тексту. Перша згадка про написання оповідання Гнилизна, але під іншою назвою — «Люся Явень», датується 1924 роком (Див.: Серед літераторів, художників і композиторів. Хроніка // Червоний шлях. — 1924. — №8-9.).

17 ХВИЛИН

ЗМІСТ

Ленінська картка (Св.Рено) 4

Гнилизна 8

Рахунок 12

Сімнацять хвилин 17

ЛЕНІНСЬКА КАРТА (СВ. РЕНО)

Я беру в руки шахматного пішака й розглядаю його немудру, круглу голову. Він уже не на шахівниці цей пішак. Це

Це пішак з f 4, побитий, щоби відкрити шлях для атаки на ворожого короля.

Слон з c 4, вежа з f 1, кінь з d 5, дама з d 5, скеровані на пункт f 7, ключ до існування ворожого короля.

Дорогу їм одкрив побитий пішак на f 4.

Проста поштова картка зібгана удвоє.

До Ц. К. Р. С. Д. Р. П. (більшовиків).

Вважаю, що тов. Свирида Рено цілком, можна зарахувати до партії. . . .

числа 1905 р. Н. Ленін.

В Штавојскукр на майдані великого губерніяльного міста з'явився чоловік у синьому кашкеті, у сорочці хакі й у шкарбанах, одрізаних від чобіт.

«Вам чого, товаришу?» — запитав вартовий на ганку.

Чоловік почав длубатися в кешені сорочки, видобув картку й подав вартовому.

В цей мент на ганок вийшов високий білявий лотиш.

«Вам чого, товаришу?» — запитав він у свою чергу.

Вартовий передав квитка лотишеві. Той уважно прочитав.

«Чого ви хочете, товаришу?» — запитав він удруге.

«Втік від денікінців, хотів-би робити з старими товаришами».

«Зайдіть на другий поверх, кімната 14» — сказав лотиш і пішов з ганку...

Чоловік зійшов сходами, одшукав кімнату число 14 і ввійшов.

За столом сидів, сперши голову на руки, стомлений політком.

«Утік від білих, хочу працювати з старими товаришами», сказав він, зробивши наголос на «товаришами».

Це був чоловік літ 38-ох. Темне-каштанове волосся підкреслювало водянисті блакитняві очі. Правильне обличчя носило сліди страшної фізичної втоми.

«Я інвалід німецької війни. Мені лише 38 років, але я маю порок серця. На фронті я був-би ні до чого. В мене зосталась сім'я в міжфронтівій смузі, на станції Перевіз. Я — залізничник. Диспетчер. Я хотів просто виждати, поки прийдуть свої».

«Так ви, значить, не діждалися своїх і прийшли сами?»

«Товаришу, я скажу вам всенюк правду. Я ні за що не став-би продиратись крізь оту прифронтову колотнечу. Сусіди донесли, що я був у 1905 році більшовиком. У мене є ця картка. Я не міг її знищити. Я сховав її - вона тепер мені послужить тут — у старих товаришів».

«Я — українець. Мій прадід зостався тут під час французької війни. Мене звать Свирид Рено!»

Чоловік добув пару залізничних посвідок на ім'я Свирида Рено, диспетчера, православного, інваліда германської війни; працює на станції Перевіз 10 років. Політком роздивився посвідки й замислився.

«Я не хочу прикріплятися тут. Я прийду додому зі своїми. Я можу робити канцелярську роботу— можу стати за рахівника».

Політком поміркував ще з хвилину. «Гаразд»— сказав він, узяв перо й написав записку. «З цим підете в рахівничий відділ. Бувайте здорові!»

І політком присунув до себе стос паперів. Чоловік не відходив і не брав записки.

«Я дуже хотів-би просити... Я з учорашнього дня нічого не їв».

Рено взяв обидві записки, обережно сховав свої документи, загорнувши їх у клаптик замусолоненого паперу, й вийшов. Рено служить за рахівника в великій кімнаті число 8. Він трохи погладшав, обличчя стало спокійніше. Рено—прекрасний рахівник. Він працює швидко й точно. Поруч за маленьким столиком сидить машиністка Женечка й базикає час-від-часу з Валічкою. (Валічка старша і в неї є чоловік). Вони балакають про Свирида Рено.

«Дивна річ, цей хохол, хамлюга, а така в нього фамілія. От як-би мені таку, а то — на тобі — Євгенія Кондратенко».

Валічка не слухає—їй сьогодні попалої вонапоспішає додрукувати баланси. Женечка одкидається на спинку стільця й мріє.

— Хоч-би цей не такий був тюхтій, то можна було-б і за нього заміж вийти.

Женечка глянула на Рено — той зручними руками перекидав кружалка на рахівниці.

«Товаришу Рено, ви розумієте по-французьки?» — запитала Женечка.задеривувато.

Рено спинився й звів очі. В його блакитних очах блиснуло щось таке,щоЖенечка трішки оторопіла.

Рено уп'явся в неї зором.. Женечка перевела очі на його руки.

«Товаришу Рено, ви робочий?» — спитала вона вже трошки іншим тоном. «Чому-ж у вас такі білі руки?»

«Я 10 літ служив диспетчером», — відповідає Рено. «Це не фізична праця».

Потім Рено уважно роздивляється свої руки. Женечка встає з стільця й підходить до нього. Вона стає так, що її коліно натискає трохи на ногу Рено й уся вона звисає над ним кучерями, блузкою, запахом пудри. Вони дивляться на руки Рено. Раптом Женечка одсахується, немов її вштрикнуто голкою.

Вона кидається назад до машинки й починає щось говорити Валічці. На Рено вона більше не дивиться. Рено цокає рахівницею. Рено—прекраснийрахівник... Сьогодні Женечка дозволить Рено себе проводити, Рено дістав якусь командировку й завтра він од'їжджає. Може, з нього колись і буде якийсь комісар? Женечка постановляє розпитатись у Рено. На службі він нічого не каже. Він, правда, розповів Женечці,які бувають обов'язки диспетчера. Але цього мало для того, щоб на щось рішитись. Вони йдуть вулицею. Рено держиться осторонь.

«Скажить, Рено — ви українець?» — «Я з Малоросії»—одповідає Рено обережно.

«Я думаю, в вас ще тече французька кров » — Женечка.

— «В вас власне дуже добрий профіль. Як-би такого профіля хоч-би нашому головбухові я б вийшла за нього заміж».

Рено нічого не каже. Натомість він бере Женечку під лікоть.

«Мені пора» — заявляє раптом Рено. І не встигла Женечка опам'ятатись, як він цмокає її в ручку й швидким кроком іде назад...

Свирид Рено приїхав у справах заготування провіянту в прифронтову смугу. Місце гаряче. Білий фронт, правда, в 20-ох верстах від повітового міста, але повстанчі загони не від того, щоби пошарпати і тут і там. Білі стоять на станції Перевіз. Повітове місто над рікою. Над рікою тягнеться величезний парк, що доходить прямо до лісу. Ліс — смуга верстов 10 завширшки—тягнеться з України аж у Росію. Після денної напруженої роботи Рено виходить у парк, сідає над річкою й міркує, — 20 верстов усього. Він міркує ще з півгодини...

За годину він у свитині, в шапових чоботях сидить на підводі й іде лісом до Перевозу. Їдуть годину, дві, три, чотири. Ніч. Дядько Пилип, підвідчик, скручує цигарку. За верству — Стеблинка, що доходить скрайніми хатами до станції Перевіз, де Свирид Рено служив диспетчером. Дядько—стеблинський... Світає...

Підводу оточують салдати в англійських шинелях. Рено злазить з підводи.

«Покличте сюди чатового офіцера» — каже Рено. «Я— полковник Двигубський».

Потім він виймає ленінську картку й залізничні документи й шпурляє їх дядькові.

«Візьми собі це сміття» — каже він. «І дуй у село, не оглядайся».

Дядько Пилип сам із Стеблинки. Село бідне, — тільки тим і живуть, що возять у повітовому місті та служать, хто може, на залізниці. Дядько Пилип під'їжджає до хати, випрягає кобилу, заводить її й подається до хати. Вдома дядько Пилип зустрічає кума.

«Яка тебе нечиста сила занесла з міста сьогодні?»

«То й правда, що нечиста сила. Віз отаку цяцю в свитині й чоботях. Все нічого. Ідемо, куримо».

Коли приїжджаємо, зскочив з воза. «Я—каже— полковник!» І тиць мені оті бамажки».

Дядько Пилип витягає ленінську картку й залізничні. посвідчення.

Кум бере посвідчення й картку й міняється на лиці.

Кум не відповідає—він розкрив ленінську картку й вдивляється в підпис.

Довго, довго дивиться він на підписі тоненькою лінією підпис ліг на замусленій картці.

Н. Ленін.

«Так хто, ти кажеш, такий?»—питається: він сиплим голосом.

Кум, не кажучи ні слова, забирає документи, одягає кашкета й іде до дверей.

«Куди ти, куме? Сідай — снідатимемо. Скажи хоч, чого приходив? Чи не хліба позичати?»

Чоловік у шинелі й кашкеті пішов до скрайньої хати, що побіля станції.

Увійшов у, хату, взяв ножа й почав копатися й долівці. Жінка й діти мовчки дивилися на батька.

Але батько не одповів ні слова й чим-раз копирсав ножем у долівці.

«Вийдіть усі з хати!»—сказав він. Жінка забрала дітей і вийшла.

Тоді він розпорів підкладку шинелі, спустив щось поміж підкладкою й сукном і гукнув:

«Ідіть сюди».

«За годину-дві ти підеш до кума Пилипа по хліб. Він дасть, скільки питаєш».

Чоловік у шинелі й кашкеті вийшов з Стеблинки й пішов у бік червоних.

За пів-верстви — перша денікінська застава, за верству — друга.

Підійшов салдат, облапав плечі, стегна, халяви.

«Голодний сиджу. В місті родичі багаті. Сім'я-ж моя тут застається, коло вас. Пустить ради Христа».

«Ради Христа! Як ти смієш, стерво, це слово в рота брати? Обшукать його ще раз!»

Земля вохка, росяна — теплі спітнілі ноги вгрузли в землю.

«Семенчук, дай йому лопату, одведи в ярк і . одправ його в місто по хліб. А що це таке?— Р-С-Д-Р-П... більшовиків. Візьми — покладеш йому в могилу».

Чоловік з лопатою попереду, салдат з винтовкою позаду.

Почав копати. Викопає один штих, став, спочиває,—серце закалаталося. Лопата на плечі. Постояв з хвилинку, став копати другий. Викопає другий штих, став. Лопата на плечі. Салдатові набридло. Добув тютюн, узявся скручувати цигарку. Чоловік стояв з лопатою на плечі. Потім він схилив її назад і, вимахнувши з-за плеча, вдарив салдата по голові. Той упав. Ще й ще! Чоловік одяг салдатову шинель, вбув чоботи, акуратно зашнурував халяви, взяв винтовку, підвівся.

Рішучим рухом скинув винтовку на плече й пішов.

Вільно дійшов до вогника. Казанок на двох багнетах. Вогонь весело вбирає вітер. В лісі вільно й вохко. Коло казанка група офіцерів і салдатів. Чоловік перевисив винтовку через руку й підійшов ближче. Двоє сиділо обличчям до нього — знайомі, що стоять у Стеблинці. Один з них, поручик з рудою борідкою, був робив у нього трус і забрав документи і ленінську картку. Третій в офіцерськiм кашкеті, в свитині, спиною. Це — шпiон!

Офіцер в свитині схопився на ноги й став з ним віч-на-віч. Водянисті очі дивилися з-під козирка кашкету. Чоловік звів винтовку й вистрелив йому в голову. Потім він кинув винтовку й сказав: «Я гадаю, він не став-би розповідати чогось важливого тут на заставі»...

Відомості про розполог червоних лишилися в пошматованому мозкові полковника Двигубського...

Коли з замордованого вбивця зняли шинелю, в кешені знайшли ленінську картку й два залізничних посвідчення. У внутрішній кешені сорочки знайшли ще одну посвідку, тимчасову.

Тимчасове (замість відібраного)

Цим свідчиться, що С в и р и д Р е н о

є дійсно службовець №... залізниці й займає посаду диспетчера.

. . . числа 1919 року,

Я беру в руки шахматного пішака й розглядаю його немудру, круглу голову, розглядаю його пошарпану, обдурту підставку. Це — інвалід. Він уже не на шахівниці цей пішак. Це—офіра. Це пішак з f4, що пав, щоб одкрити шлях до ворожого короля.

Король пав, бо цей пішак поклав своєю головою, щоб одкрити до нього шлях.

ГНИЛИЗНА

Я хочу розповісти одну історію, що скоїлася з моїм знайомим Павліком Явнем.

Павлік Явень блондин, невеличкий на зріст, з кніпс-пенсне на спокійному носі, акуратненько вдягнений блондин. Шіммі стоять у нього в шахві, а ходить він улітку в сандалах, бо в сандалах ходять комуністи, а Павло Явень хоче вступити до партії.

Не те, щоб він вірив в те, що має бути комуністичний лад, скоріше він хоче, щоб йому було добре. Він комуніст-індивідуаліст!

Крім того, він хоче мати револьвер.

Намочивши трошки своє русяве волосся, він розчісував його надвоє посередині.

«Люсю» — сказав Павло Явень.

«Павліку» — одгукнулась Люся Явень, його жінка, з ліжка.

«Люсю — я йду оце. Прийду годині в п'ятій. Ти будеш удома?»

«О п'ятій»... Павліку, я-б хотіла піти к подрузі— вона мене викликала в одній справі».

«Гаразд — одповів Павло Явень. «Отже я повернусь зараз-же після обід. До речі, треба говорити не «к подрузі», а «до подруги». Коли ти вже вивчишся розмовляти по-українськи?»

Павло Явень підійшов до ліжка, поцілував Люсю в душку, Люся закурикала й оповила його шию пухкенькими ручками. Павло Явень ще раз поцілував Люсю в губки, узяв портфеля, поглянув на годинника на руці й вийшов сіньми на двір і на вулицю.

В Павла Явня прекрасна жінка. Мало того, що гарненька, ще й спокійна.

Головне, що нікому й на думку не спаде, що вона могла-б його зрадити.

Скоріше Дніпро потече на Чернігів.

Павло Явень запалив цигарку й почав міркувати, йдучи під маленьким дощиком.

Крапа дощ. О, це був дощ. Він так накрапав уже третій день—це вже було занадто.

Павлік ще раз ізгадав про Люсю. Думки його були прихильно-зневажливі.

Жінки всі однакові всередині.

Спочатку доводиться з ними попотягатись — вони кокетують із знайомими й незнайомими й дуже комизяться.

Павлік гнівно згадав, як йому доводилось просити; так, просити! Люсю поводитись як слід з чужими.

Тепер не те.

Тепер вона сама, як кішка, закохана в нього й подекуди навіть трішки набридає йому ревнощами.

На чужих вона не дивиться зовсім. По гостях вона не ходить, вчащає тільки до однієї подруги.

Вона розповідає Павлікові про подругу — та живе дуже бідно — инколи просто голодує.

Але грошей вона для подруги не прохає — Павлік раз на завше одучив її від благодійних звичок.

Дощ почав заливати Павлікові за комір. — Треба зайти десь. поснідати, поки дощ усухне.

Оце Люська, хоч дощ, хоч що, піде до подруги — та живе десь далеко в передмісті— й прийде стомлена вкрай.

Коли вона приходить відтіля, від неї немає діла, як від жінки — це трішки дратує Павліка.

Дарма, що він сам не пропускає нагоди поласувати на стороні — Павлік уважає, що жінка має бути завше до його послуг.

Женщина — істота недорозвинена й не здатна до творчої роботи. Її діло—бути передовсім жінкою й матір'ю.

Павлік саркастично посміхнувся, згадавши жінвідділ.

Так. Доводиться погоджуватись офіційно де-з-чим заради головного.

А головне — це всебічний розвиток його, Павла Явня, творчих здібностей. Для цього йому потрібна Люся, добра, ріжноманітна їжа, зручні меблі...

Цьому перешкоджає оцей чортів дощ. Хоч он-де, здається, свінуло на небі.

А для того, щоб зробити кар'єру, Явневі треба вступити до партії.

Потрібну термінологію й лозунги Павлік давно засвоїв. Він має в минулому де-які гріхи й партквиток йому доконечно потрібний.

Павлік почав шукати очима пивної.

Одне лихо — це нерви.

Павлік почуває якийсь інстинктивний страх перед робочими.

Йому инколи здається, що вони бачуть його наскрізь.

Треба випити пару пляшок перед розмовою з тов. К.

Явень зайшов до пивної, узяв пляшку пива й замовив яечню.

Поки що він наляв шклянку й випив.

— Так. Усе вийде на добре. Сьогодні йому обіцяний ще один підпис на заяві до партії.

— Ясна річ, одразу його членом правління не зроблять; доведеться ще з півроку посекретарювати. Зате зовсім інше відношення. По-перше, він заведе собі револьвера. Він хотів мати револьвера без ніяких дозволів од Д. П. У. Револьвер дуже приваблював Явня.

Явень налив другу шклянку й випив її навхилки.

— А членом правління він буде десь в іншому місті. Йому одразу дадуть. Явень узявся до яечні. Доївши останній шматок, він обвів очима кімнату, шукаючи офіціанта.

Він зустрівся поглядом з чиймись чорними, гострими очима. Це був кремезний дядько в шкіряній тужурці.

Явень заплатив за пиво й яечню й підвівся.

Коли він дійшов до дверей, дядько теж підвівся і наздогнав його.

«Скажіть, як тут вийти на Фундукліївську?— запитав хрипкий голос.

«Фундукліївської нема»— суворо одповів Явень. «Єсть вулиця Леніна».

Дядько ще щось хотів сказати та Явень швидко повернувся й вийшов. Ця розмова йому не подобалася. Дядькові, очевидно, ні до чого була та вулиця,— він чогось хотів від нього, Павла Явня.

Явень вийшов на вулицю. Дощик не крапав більше; сонце гладило його обличчя старенькими, м'якими лапами.

Перейшовши дві вулиці, Явень подивився на руку. До установи ще було рано й він постановив прогулятись після снідання. Сьогодні він піде до т. К.— той мав дати йому останній підпис. Чого від нього хотів той дядько?— З підписом т. К. його одразу зарахують у кандидати.

— Чудний якийсь суб'єкт. Дурень—вирішив Явень і... спинився.

Перед ним стояла повна, висока дама й дивилася йому просто в вічі.

Павло Явень привітно посміхнувся.

Вона посміхнулась собі. Нафарбовані красиві губи відкрили низку чудових зубів. Явень перевів очі на гарненький лаковий черевичок.

«Не можу пригадати, де я вас бачив»— сказав він упевнено.

«Уявіть собі, я теж не можу пригадати»— посміхнулась дама.

«Ви в той бік?»— запитав Явень. Дама кивнула головою, Явень узяв її під руку.

«Я живу тут недалечко»— сказала вона.

«По Пушкінській?»

«По Пушкінській. Уявіть собі: зо мною трапилось нещастя».

«Що таке?»— весело запитав Явень. «У мене вмер чоловік— сказала вона сухо.—«Його треба ховати, а грошей нема».

«Оце тільки й нещастя?»— посміхнувся Явень.— «Я спробую вам допомогти грішми. Воно, правда, таке не що-дня трапляється».

Дама починала його цікавити. В неї єсть юмор. Це інтелігентна жінчина— можливо, аристократка!

Явень притулив її руку ближче до себе.

Вони перейшли квартал.

«Ось тут»— сказала дама. Явень кинув блискавичний погляд на табличку— 67 і вони ввійшли в двір.

То була добре обставлена кімната. Правда, біля дверей стояв брудний стілець з примусом і лушпинням од картоплі. Явнів погляд упав на зачинені двохполовинні двері.

«Сідайте»— сказала вона.

Явень добув цигарку, запалив і сів. Вона взяла в його цигарку, підійшла до дверей, закинула гачок і раптом, сівши коло Явня, обняла його шию й швидко поцілувала. Потім вона почала розстібувати блузку.

Явень не поспішаючи розстібував сандали.

«Слухайте, а де-ж ваш чоловік? Він нам не заважатиме?»— спитав він саркастично.

Вона вказала на зачинені другі двері.

Явень приклав руку до її грудей.

Раптом щось зашаруділо в сусідній кімнаті. Явень зблід і одняв свою руку.

«Киньте жарти— що там у тій кімнаті?»— сказав він і взяв в руку свої сандали.

«Я вам сказала— там мій покійний чоловік»— одповіла вона глухо.

Явень гарячковими рухами взувся; йому затрусилась коліна.

Вона скинула спідницю, підійшла до дверей і розчинила їх. Двері приходилися просто проти канапи. Явень звівся на ноги й узяв портфеля. В манесенькій кімнатці стояло ліжко— на ньому щось лежало, накрите ковдрою.

— Нема револьвера— подумав він і схопив жінчину за руку.

«Ідіть, здійміть ковдру». (До виходу було два кроки).

«Ти боїшся, ціпунчик!»— сказала вона насмішкувато; увійшла в кімнату і зірвала ковдру з ліжка. На ліжку лежав вусатий чорнявий чоловік.

Явневі перетяло дихання.

«Та йди-ж подивись»— сказала вона.— «Ось». Вона підняла чоловікові ногу й пустила. Нога мляво гепнулася на матрац.

(Під ліжком нічого не було).

Явень швидко підійшов і доторкнувся до мерцевої руки. Вона була холодна. Явень глибоко зітхнув.

«Зачиніть ці двері»— сказав він і вийшов.

Вона вийшла слідом і зачинила двері. Явень добув з портфеля п'ять карбованців, поклав їх на стільця й пішов до дверей.

В цій хвилині в вихідні двері постукано.

Тепер злякалась дама. Жах перекривив їй обличчя.

«Ідіть мершій сюди»— зашепотіла вона.

Явень узявся за гачок.

«Ідіть сюди»— з невимовним жахом пробелькотала жінщина.

Хтось дужою рукою сіпнув двері, аж ляснув гачок.

Явень навшпиньки підбіг до жінщини.

«Майте на оці, що в мене револьвер»— прошепотів він, увійшов у кімнату й зачинив двері. Стало темно мов у льоху — в кімнатці не було вікон.

Він чув (серце калаталось), як вона одчинила вихід і почала щось шепотіти.

Щось торкнуло його в ногу. Явень одскочив на два кроки й засвітив запальничку. Чоловік лежав нерухомо. На краю ліжка сидів кіт і облизував голу ногу мерця.

Серед шепоту Явень почув другий жіночий голос.

«Він умер»— сказала дама.— «Через те я й прохала вас прийти».

«Де він, пустіть!»— розтявся одчайний, пронизливий, знайомий Явневі голос.

Щось завовтузилося у сусідній кімнаті, двері розлетілись, і друга жінщина вдерлась у кімнатку.

Перед Явнем стояла його жінка, Люся Явень.

РАХУНОК

На «унтер ден Лінден» Василя Ганека штовхнула дівчина й прошелестіла сукнею повз нього.

Потім вона спинилась, повернулась до Василя й сказала:

«Вибачте, будь ласка».

І блиснула блакитними очима вбік Василя.

Ганек стояв здивований, не розуміючи, що робити.

Вона ніяк не скидалась на проститутку — до того-ж було вдень.

Це була висока, русява жінка з дитячим обличчям, з доброю наївною усмішкою на соковитих губах.

З-під коротенької спіднички виглядали стрункі, сильні ноги в жовтих панчішках і трішки великуватих черевичках.

Вона вже повернулась і пішла, а Ганек ще дивився їй услід.

Коли він уже наважився йти далі, вона збочила й зайшла в двері кафе.

Тепер тільки Ганек утямив, що міг-би з нею забалакати.

— Це завжди так буває—на одну секунду запізно.. Та ще така хороша дівчина.

Ганек поміркував ще трохи й пішов за нею. Це було блискуче кафе, не галасливе, а чемне й величне, як годиться для місця, де буржуа заходить удень випити айскафе чи айсшоколаде¹.

Вона сиділа не коло вікна, а оддалік під стіною, розмальованою в міру пристойности, кубістичним визерунком.

Ганек сів коло вікна, взяв «Фоссіше Цайтунг» і став з-за газети розглядати дівчину.

Вона посмоктувала каву крізь соломинку й не примітила Василя.

Він почав уперто дивитись на її плече, закликаючи подивитись на нього.

Минула хвилина. Кельнер заступив Василеві дівчину; в цей самий момент вона глянула на нього й зараз-же одвернулась.

Ганекові здалось, що вона почервоніла.

Кельнер одійшов. Тепер Ганек одклав газету й почав обдивлятися визерунки на стіні. Довівши очі до дівчини, він глянув на неї й знову спіткнув її погляд.

Знову, наче її спіймано на чомусь лихому, вона втопила погляд у свою шклянку.

Ганек повагався трішки й знову взяв газету, але так, щоб вона могла його бачити.

Він був не поганий собі хлопець — ставний галичанин з великими виразними рисами засмаглого обличчя.

Сірий повстяний бриль від Вертгайма, на який, Ганек покладав деякі надії, був коштував йому чималеньку, як на його командировочне утримання, суму.

Треба сказати, що Ганек був краще од свого берлінського бриля, але сам цього, не знав. О, в Києві, куди він повернеться за два тижні, цей брилик чимало приверне до нього сердець. В Києві скромний кооператор Василь Ганек випередить якогось непевного поета. Але тут він сам почував себе трохи непевно...

Дівчина допила каву й покликала кельнера,

Ганек знову одклав газету. Вона шукала дрібних у маленькому лаковому редикюлі.

Василь ледве сидів — він вирішав. Чи підійти, чині. Під ногами в нього почало загорятися. Він схопив газету, знову кинув і кінець-кінцем почав дуже негарно двигтати ногою — для чогось витяг носовичка, сховав його, поглянув на годинника й не побачив' котра година, з кожною секундою чим-раз більше соромлячись своїх рухів.

Раптом він глянув на неї. Вона все ще сиділа, але на лиці її з'явився стурбований, переляканий вираз.

Вона висипала все з редикюля на стіл і шукала грошей. Кельнер стояв перед нею як мармурова статуя. Вона помітно навіть для Ганека почервоніла й похапцем длубалась серед коробочків і хусточок.

Ганека раптом пройняла рішучість; він враз охолов, наче вийшов на мороз.

Він підійшов до її столу.

«Ви мені повернете гроші, дозвольте мені пособити вам!» — сказав він одним духом, стискаючи в руці бумажника.

Дівчина подивилась на нього вдячними і враз переляканими очима й. нічого не сказала. Але Ганекові цей погляд додав духу, він уже добував гроші й платив.

«Дуже вам вдячна» — сказала вона. Василь удруге почув її голос. В ньому тепер було стільки широї, дзвінкої подяки...

«Скажіть мені вашу адресу й я пришлю вам гроші» — сказала вона.

«Чому так?» — просичав Ганек, йому трішки стиснуло горло.

Вона здивовано глянула на нього.

«Щоби не турбувати вас» — дзвінко відповіла вона. «Втім, коли ви мені не довіряєте, я вам скажусь» — додала вона з чарівною усмішкою.

Кельнер подався, вона підвелась.

«Ні, ні, я цілком покладаюсь, але... ні, так я цілком, цілком покладаюсь, вибачте мені, будь ласка, я зовсім не те хотів сказати...» — забелькотів Василь.

Вони вийшли з кафе.

На вулиці вона спинилась на мить і рішуче сказала:

«Моя адреса: Вестен, Ансбахер-Штрассе, 32, Рейнеке! Бувайте здорові! Ще раз дякую вам!»

Вона повернулась і пішла.

Ганек постояв з секунду.

— Рейнеке. Наче він чув десь це прізвище.

Він пройшов кварталів зо два, силкуючись пригадати щось, звязане з прізвищем Рейнеке.

— «Рейнеке Лис» — Вольфганга Гетого — переклав такий-то року такого-то. Накладом таким-то.

Ні — не те! Десь іще був Рейнеке ..

Зненацька Василь втямкував. Він розгорнув записову книжку й подивився адреси. В другій шпальті ліворуч він знайшов:

— Гаррі Рейнеке — голова правління кооперативу «Електра».

Ганек аж підстрибнув з радощів. Це його дочка або племінниця. 0-го-го-го-го.— Він піде туди в справах ділових; завтра-ж.

Другого дня Василь у чорній парі стояв перед табличкою Г. Рейнеке. Він уже подзвонив.

— Невже-ж вийде вона? Ох, нехай вона не виходить. Нехай не відразу... Двері одчинилися...

В дверях стояла стара в біленькому мережевому очіпку, з окулярами на довгому носі.

«Скажіть, будь ласка, чи не можу я бачити радника комерції, пана Гаррі Рейнеке? Ось моя картка».

Стара взяла картку, прочитала й повела Василя крізь чепурненьку кімнату з хрестами й душеспасительними написами на стінках.

«Гаррі» — сказала вона постукавши в двері...

Гаррі Рейнеке був звичайний німецький буржуа — кооператор, з якими Ганекові частенько доводилось зустрічатися.

Товстий, з гладко виголеним подвійним підборіддям він угруз у зручне крісло перед письмовним столом.

— Це діло не страшне, вирішив Василь і почав приготовану зараньше ділову розмову. Українська кооперативна спілка має такі-то й такі-то пропозиції сировини, ціни такі-то й такі-то, вигоди безсумнівні й полягають в таких-то подальших обставинах...

Василева промова лялася мов гірський струмінь.

Нарешті він змовк.

«Боюсь, що це нам не підходить» — одповів нарешті тоненьким голоском шановний Гаррі Рейнеке.

Василеві — байдуже. Він охоче згодився, що це для Гаррі Рейнеке не підходить, і зібрався тікати.

— Але як тепер далі? Він уже залишив Рейнеке на всякий випадок свою адресу: не було вже про що балакати.

Треба було йти, але Василь не міг звестися на ноги.

В цей момент двері одчинилися й у шпарку просунулася знайома голівка. Побачивши Василя, вона негайно зникла.

Василь покрутився ще трохи й вийшов. Він пробував якось забратися у вітальню, але вона не з'являлась...

В неділю Василь одержав запрошення на обід. Це був лист від самого Рейнеке. де той розписував всякі подяки й щиро просив по товариському пообідати разом з ним та його сім'єю.

Василеві не так хотілось обідати з сім'єю шановного Гаррі Рейнеке, як посідити десь у садку віч-на-віч із дівчиною. Одначе він одягся й пішов.

В невеличкій їдальні з темного дерева Василя посаджено поруч з самим Рейнеке й напроти Ельзи.

Шановний розпитувався про Радянську Україну, указував, що він сам соціаліст, тоб-то наслідуює заповіти фон-Лео фон-Толстої і раз на тиждень замість м'яса й усякої страви п'є саме молоко.

Втім він уважає всеж-таки, що:

«Большевисмус іст антисоціалісмум», але коли йому доведуть протилежне, то він охоче згодиться...

Василь слухав і одно зиркав на Ельзу. Та сиділа й ні пари з вуст. Де поділись блискавичні погляди й чарівна усмішка — все це діставалося тарілці.

Василеві здавалося, що вона трішки ніяковіє, коли фатер починав розводити теревені про «соціалізм».

Він спробував сказати, що між Лео фон-Толстої та соціалізмом є принципіальна різниця, але старий враз перекинув його цитатою з Трейчке, що, мовляв, соціалізм властивий лише духові єврейської раси, а германська раса плекає здоровий індивідуалізм.

— «Ми, німці — ті-ж самі елліни», — закінчив шановитий кооператор і запалив сигару.

Василь, що не звик до Трейчке, трошки здивований глянув на «елліна» й закурив і собі.

Старий розводився ще з чверть години. Ельза тим часом зникла й Василь, спіймавши облизня, пішов додому, вирішивши більше до Рейнеків не ходити.

Але за днів двоє він одержав ділову пропозицію в справі закупівлі української сировини.

Він прийшов ще раз і потрапив на сніданок. Рейнеке так запрошував сісти, що не можна було одмовитись. Ельзи за столом не було.

Проковтнувши якийсь шматок, обоє пішли до кабінету.

З ділової пропозиції нічого не вийшло. На цей раз Ганек не міг погодитися на Рейнекові умови. Він уже налагодився йти, коли німець раптом спитав:

«Ви знаєте, що в мене є доросла дочка?»

Василь не найшовсь навіть, що одповісти,

Тоді німець підвівся, підійшов до дверей, замкнув їх ключем і поклав ключа собі в кешеню.

«Ви знаєте, що в мене є доросла дочка?» — запитав він удруге.

«Знаю» — одповів Ганек.

«Ви маєте якісь наміри шлюбні?» — спитав німець.

Думки блискавичним вихорцем закрутилися в Ганековій голові. Він подивився на Рейнеке, потім на вікно.

«Вікно зачинене» — запобігливо поінформував Рейнеке, спіймавши його погляд.

«Прошу вас негайно дати мені відповідь. Ви бачилися з моєю дочкою привселюдно в ресторані. Ви приходили обідати до мене для того, щоб із нею побачитися. Я жду вашої відповіді».

«Я не маю ніяких намірів» — сказав Василь рішуче.

«А, ви не маєте?» — грізно спитав Рейнеке.

«Не маю. Одчиніть двері!» — майже вигукнув Ганек.

«Стривайте!» — гукнув Рейнеке і, різким жестом висмикнувши з столу шухлядку, почав нервово длубатись у ній.

Ганек схопився і кинувся на нього. В цей момент Рейнеке кинув на стіл якийсь папірець.

«Читайте» — наказав він рішучим голосом.

Ганекові враз полегшало — револьвер не з'явився на сцену. Він узяв папірець і став читати так, щоб йому видно було найменший рух Рейнеке.

На папірці стояло:

РАХУНОК

Голова Правління
кооперативу «Електра», радник комерції Гаррі
Рейнеке.

Виданий В а с и л е в і Г а н е к о в і
Суп з клецками 1 порц. 80 пфен.
Фрикадельки 1 S порц. 1 м. 40 пфен.
Компот 1 порц. 60 пфен.
Сигар 2 а 20 пфен. шт. 40 пфен.
Пудинг 1 порц. 80 пфен.
Всього 4 марк. в золоті.

Радн. Ком. Г. Рейнеке.

1Кава з льодом, що п'ють крізь соломинку — примітка автора.

СІМНАЦЯТЬ ХВИЛИН (НОВЕЛА)

В квітні числа . . . електрика загасла в

Харкові на 17 хвилин (факт).

Я вийшов з парадного в квітні в п'ятій годині вечора й озирнувся навколо. Я міркував, де піти. Вільний, вогкий вечір. Свято.

Я ще раз подивився навкруги й нічого не побачив. Потім поволі повернув і пішов на схід.

Купами йшли люди, парами дріботіли жінки, закликаючи оглянутись на них і спіткати сизоокий погляд цікавих очей.

Попереду шкандибав старикан у чорному пальто з оксамитовим комірчиком, на якому злидні виялозили з десяток років. На крислату, мов з грушевого коріння висічену, потилицю, на сиве наїжене волосся насунутий англійський військовий кашкет.

Я не люблю йти за старими, я випередив його й пішов спроквола далі.

Майнув трамвай — він мене обганяє, як я колись пішки обганяв конку. Блиснула вітрина з вовком і схрещеними рушницями, мигнули коробки з цукерками, й я дійшов до Університетської горки.

Перед горкою я вийняв цигарку й узяв у зуби. Зійшовши десять ступенів, на ганку, я дістав сірники й оглянувся назад.

Катеринославська простяглась синявою стрілкою на захід — на заході під вечірнім сонцем вона зійшлася вороненим жалом і вп'ялась у темно-сизу хмарку.

Я оглянувся назад і побачив старого в пальто з оксамитовим комірцем. Він дійшов до горки, пересік трамвайну путь, дійшов до хлопців з одеським ванільним шоколадом і раптом став.

З гори я бачив: він оглянувся навколо невидючими очима...

Я відчув це по його постаті — він оглядався навколо, але нічого не бачив.

Ще раз він огледівсь. Зненацька він повернув і пішов назад по Катеринославській. Він нічого не забув — все було гаразд — він не зробив жодного похапливого жесту — він спокійно пішов назад, шкандибаючи кривими ногами, в тяжких американських бутсах.

Це професор! Скоріше гімназіяльний учитель. Я знаю, як він живе. Він ліберал, але кляне Радянську Владу. Він читав трішки Шевченка, але й досі не вивчився української мови, хоч живе в Харкові з десяток, більше! років. Він тягав на собі борошно зимою й стара пекла йому на залізній пічці хліб. Дітей у нього немає або вони десь поїхали — ага! — син його втік із Врангелем...

Все це було ясно, як квітневий вечір, коли навіть каламутна смердюча Лопань відсвічує аристократичним фіолетом.

Але чого він пішов назад? Він не гуляє, він швидко шкандибає кривими ногами в слошових американських бутсах.

Я запалив цигарку й зійшов східцями вниз. Старий дочвалав уже до Лопанського мосту. Я додав ходи й пішов за ним на двадцять кроків позаду.

Старий невпинно шкандибав ревматичними ногами. Він зійшов з мосту й перейшов на лівий бік. Я пихнув димом — мені довгенько доведеться за ним іти. В коробочку було ще з півтора десятки папірос.

Раптом Старий спинився перед вітриною, де стояли піраміди жовтого, ясного вина й тьмавих запіканок.

Що таке?

Я став — неймовірно здивований. Поз мене пройшла пара лакових черевичків поруч із жовтими чобітками. Виринав дядько й сказав, що він хоче їсти й як-би не посуха, то його не було-б тут у городі. Але я не бачив, я дивився на старого. Знову він оглянувся невидючими очима. Я сховався за дядька й вигріб з коробка жменю цигарок. — Бачите, у мене нема грошей.

Старий ще постояв з півсекунди, повернув і пішов далі.

Я обійняв дядька за плечі й тихенько одвернув його від себе: — мені треба йти за старим.

Люди йшли назустріч і відставали по путі. Я дивився на жінок у модних пальто з прекрасними ніжками. Колись я так сильно хотів, щоб вони були мої роздягались у мене в кімнаті й лягали взуті на ліжко. Я сильно хотів і вечорами блукав по вулицях мов гидке каченя серед лебедів. Тепер я дивлюсь на них прихильно й зневажливо. Я знаю, що вони мене хочуть не менше, аніж я їх, а багато навіть більше.

Я знаю дуже точно, скільки коштують лакові черевички на дамських ніжках, Я знаю, яка буде така ніжка, коли її роззути. Вона трішки менша за мою жилаву ногу пішохода, на ній скаціорблені, намуляні пальці з коротко, аж над м'ясом обрізаними нігтями...

Але все-ж таки цього вечора я прихильно дивлюсь на похитливий вигин підборів. І я знаю, що дівчинка в червоній хустці...

Вона штовхнула трішки старигана й він глянув на неї. Тепер мені не треба було придивлятися — я знав наперед, що він її не бачив і, наче спіткнувшись об дерево, зашкандибав далі.

Прошло Ще двоє дівчат у червоних хустках, ще троє хлопців із ними — чого це їх так рясно?

Вони йдуть зі зборів, заклопотані й веселі.

Старий шкандибав далі.

Коло Ярославської він знову перейшов на другий бік. Сонце потемніло — коло пивної стояла вже проститутка. Слюсарі з електричної сказали їй щось — вона дзвінко й весело відповіла матернім словом. Але слюсарі пішли далі.

Старий проминув дві вулиці й спинився перед обшарпаними дверима, немов вагаючись.

Я став як стій — це була більярдна. Ага, я-ж забув, що він не бачить — він може спинитися перед стовпом, перед порожньою пивною пляшкою, перед молодим економістом, що обмірковує статтю про виробничі відносини в Китаї, перед жовтим кавказцем, що за п'ять копійок хоче наглянцювати його американські бутси.

Але зараз він стояв перед більярдною:

КАФЕ БИЛЛИАРДНАЯ.

Кафе. Я знаю, ні в одній більярдній зроду не пахло кофе. Там можна купити горілку й напувати нею в задній кімнаті наміченого фрасра.

Старий пересмикнувся на обличчі й полапав клинцювату сиву борідку. Потім він узявся за клямку. Він увійшов до більярдної.

— Тютюновий газ сивим серпанком сповивав спітнілі фігури з виряченими очима й тремтучими руками, що, здіймаючи вгору тонкі киї, сновигали в тумані навколо столів.

Навкруги на лавах сиділи жуки, одягнені під денді, під студента, під червоноармійця, під голодного заробітчанина, під наївного бухгалтера, під шикарного службовця Кожтреста.

Старий притулився спиною до напису

ИГРА НА ДЕНЬГИ СТРОГО ВОСПРЕЩАЕТСЯ.

й дивився, як спійманий фраєр виклав на зелене сукно червінці й висипав срібло.

Старий машинально помацав кешеню й ніби злякавшись вискочив з більярдної.

Стемніло. Зникли червоні хустки, робітники спішили додому, дядько ладнався спати коло ганку.

Поспішалися дами, що продаються оптом на термін не менше двох тижнів і ліниво ваги-переваги йшли дами, що продаються вроздріб на термін не менше півгодини й не більше, як на одну ніч.

Гімназіяльний учитель спішив — він віддав серце Корейському на ціле життя.

Він повернув на Усівську й вийшов над залізницю. З Києва пригурткотів потяг, що не привіз йому його сина.

Я прикурив у проститутки й став.

Старий дивився не на потяг, а на двері з табличкою лікаря.

Потім він повернув, зачепив мене полою свого пальта й пішов назад.

Лихтар виблискував на оксамитовому комірцеві — він ішов правим боком назад, нічого не бачучи й спиняючись на секунду, коли ноги відмовлялися йти.

Я хотів наздогнати його й спитати про його сина, але дві проститутки ніби ненароком перепинили мені дорогу. — Дівочки, сказав я ласкаво, пустіть, не валяйте дурня, мені не скучно, бачите он того старого!

— Тю, найшов на кого зьорати! одповіла дівчина й дала мені дорогу.

Старий пересік вулицю, вийшов на площу Рози, завернув у завулок і пішов до електричної.

Перед мостом через Харків немов здохлий кит лежав старий нафтовий бак.

Старий опинився перед баком, оглянувся невидючими очима й подався до річки.

Крізь вікно станції мигтів дизель. Я задивився в вікно.

Здавалося, що сталевий гігант стоїть і все двигтить і ходить навколо; дизель тяжко дихав, женучи динамо за двох — його брат стояв нерухомий.

І раптом лихтарі на вулиці згасли. Я оглянувся.

Старий зник.

Я не став його шукати. Я пригадав, як він спинявся перед вітриною з вином, перед більярдною. Я зрозумів його. Він шукав на вулиці весну сімнацятого року, коли він віддав своє серце Керенському.

Лихтари згасли. Сімнацять хвилин він не бачитиме столиці Радянської України. Сімнацять хвилин він житиме своїм березневим натхненням. На Сімнацять хвилин

зникнуть більшовистські вивіски без ятів, Сімнацять хвилин він бачитиме невидючими очима червоно-біло-сині смуги на тьмавому прапорі.

— Сімнацять хвилин він житиме в весні сімнадцятого року.